85 години

Международна научно-практическа конференция

УСТОЙЧИВО РАЗВИТИЕ И СОЦИАЛНО-ИКОНОМИЧЕСКА КОХЕЗИЯ ПРЕЗ XXI ВЕК – ТЕНДЕНЦИИ И ПРЕДИЗВИКАТЕЛСТВА

Том I

85 години

СТОПАНСКА АКАДЕМИЯ

„Димитър А. Ценов" - Свищов

Международна научно-практическа конференция

УСТОЙЧИВО РАЗВИТИЕ И СОЦИАЛНО-ИКОНОМИЧЕСКА КОХЕЗИЯ ПРЕЗ XXI ВЕК – ТЕНДЕНЦИИ И ПРЕДИЗВИКАТЕЛСТВА

8-9 ноември 2021 г.

Том I

СТОПАНСКА АКАДЕМИЯ „Д. А. ЦЕНОВ“ – СВИЩОВ

МЕЖДУНАРОДНА НАУЧНО-ПРАКТИЧЕСКА КОНФЕРЕНЦИЯ

УСТОЙЧИВО РАЗВИТИЕ И СОЦИАЛНО-ИКОНОМИЧЕСКА КОХЕЗИЯ ПРЕЗ XXI ВЕК – ТЕНДЕНЦИИ И ПРЕДИЗВИКАТЕЛСТВА

Свищов, 8-9 ноември 2021 г.

Посветена на 85 години от създаването
на Стопанска академия „Димитър А. Ценов“

Сборник с доклади

ТОМ I

Международната научно-практическа конференция е организирана в изпълнение проект НФ-2-2021 „Устойчиво развитие и социално-икономическа кохезия през XXI век – тенденции и предизвикателства“, финансиран със средства по Наредба на МОН за насърчаване на научно-изследователската дейност

Академично издателство „Ценов“
Свищов
2021

ПРОГРАМЕН КОМИТЕТ
Проф. д-р Марияна Божинова
Ректор на Стопанска академия „Димитър А. Ценов“ - председател
Проф. д. н. Борислав Борисов
Проф. д. н. Божидар Божинов
Проф. д-р Стоян Проданов
Доц. д-р Галина Чиприянова
Доц. д-р Здравко Любенов
Доц. д-р Иван Марчевски
Доц. д-р Ирена Емилова
Доц. д-р Искра Пантелеева
Доц. д-р Катя Личева
Доц. д-р Людмил Несторов
Доц. д-р Марина Николова
Доц. д-р Пламен Петков
Доц. д-р Силвия Костова
Доц. д-р Христо Сирашки

ОРГАНИЗАЦИОНЕН КОМИТЕТ
Доц. д-р Румен Ерусалимов - *председател*
Проф. д-р Пенка Шишманова
Проф. д-р Стефан Симеонов
Доц. д-р Красимира Славева
Доц. д-р Маруся Смокова-Стефанова
Доц. д-р Светослав Илийчовски
Доц. д-р Теодора Филипова
Гл. ас. д-р Асен Божиков

РЕДАКЦИОНЕН СЪВЕТ
Проф. д-р Любчо Варамезов - *председател*
Проф. д-р Анета Денева
Проф. д-р Атанас Атанасов
Проф. д-р Йордан Василев
Проф. д-р Красимир Шишманов
Проф. д-р Маргарита Богданова
Проф. д-р Пенка Шишманова
Проф. д-р Стефан Симеонов
Доц. д-р Александър Ганчев
Доц. д-р Венцислав Василев
Доц. д-р Красимира Славева
Доц. д-р Маруся Смокова-Стефанова
Доц. д-р Румен Ерусалимов
Доц. д-р Светослав Илийчовски
Доц. д-р Теодора Филипова

Публикуваните материали са рецензирани. Авторите носят отговорност за съдържанието на материалите, изразените мнения, използваните данни, цитираните източници и езиковото оформление на текстовете.

ISBN 978-954-23-2067-8 (print)
ISBN 978-954-23-2068-5 (online)

D. A. TSENOV ACADEMY OF ECONOMICS – SVISHTOV

INTERNATIONAL SCIENTIFIC AND PRACTICAL CONFERENCE

SUSTAINABLE DEVELOPMENT AND SOCIO-ECONOMIC COHESION IN THE 21ST CENTURY: TRENDS AND CHALLENGES

Svishtov, 8th - 9th November 2021

Dedicated to the 85th anniversary since the establishment of D. A. Tsenov Academy of Economics

Conference Proceedings

VOLUME I

The international scientific and practical conference has been organized as implementation of project SF-2-2021 "Sustainable Development and Socio-Economic Cohesion in the 21st Century: Trends and Challenges", financed with funds by Ordinance of the Ministry of Education and Science for encouraging scientific research

Tsenov Academic Publishing House
Svishtov
2021

PROGRAM COMMITTEE
Prof. Mariyana Bozhinova, Ph.D.
Rector of D. A. Tsenov Academy of Economics
Prof. Borislav Borissov, D.Sc.
Prof. Bozhidar Bozhinov, D.Sc.
Prof. Stoyan Prodanov, Ph.D.
Assoc. Prof. Galina Chipriyanova, Ph.D.
Assoc. Prof. Zdravko Lyubenov, Ph.D.
Assoc. Prof. Ivan Marchevski, Ph.D.
Assoc. Prof. Irena Emilova, Ph.D.
Assoc. Prof. Iskra Panteleeva, Ph.D.
Assoc. Prof. Katya Licheva, Ph.D.
Assoc. Prof. Lyudmil Nestorov, Ph.D.
Assoc. Prof. Marina Nikolova, Ph.D.
Assoc. Prof. Plamen Petkov, Ph.D.
Assoc. Prof Silviya Kostova, Ph.D.
Assoc. Prof Hristo Sirashki, Ph.D.

ORGANIZING COMMITTEE
Assoc. Prof. Rumen Erusalimov, Ph.D., Chairman
Prof. Penka Shishmanova, Ph.D.
Prof. Stefan Simeonov, Ph.D.
Assoc. Prof. Krasimira Slaveva, Ph.D.
Assoc. Prof. Marusya Smokova-Stefanova, Ph.D.
Assoc. Prof. Svetoslav Iliychovksi, Ph.D.
Assoc. Prof. Teodora Filipova, Ph.D.
Head Asst. Asen Bozhikov, Ph.D.

EDITORIAL COMMITTEE
Prof. Lyubcho Varamezov, Ph.D., Chairman
Prof. Aneta Deneva, Ph.D.
Prof. Atanas Atanasov, Ph.D.
Prof. Yordan Vasilev, Ph.D.
Prof. Krasimir Shishmanov, Ph.D.
Prof. Margarita Bogdanova, Ph.D.
Prof. Penka Shishmanova, Ph.D.
Prof. Stefan Simeonov, Ph.D.
Assoc. Prof. Aleksandar Ganchev, Ph.D.
Assoc. Prof. Ventsislav Vassilev, Ph.D.
Assoc. Prof. Krasimira Slaveva, Ph.D.
Assoc. Prof. Marusya Smokova-Stefanova, Ph.D.
Assoc. Prof. Rumen Erusalimov, Ph.D.
Assoc. Prof. Svetoslav Iliychovski, Ph.D.
Assoc. Prof. Teodora Filipova, Ph.D.

The published materials have been reviewed. The authors are responsible for the content and layout of their papers, the opinions expressed, the data used and the sources cited.

ISBN 978-954-23-2067-8 (print)
ISBN 978-954-23-2068-5 (online)

СЪДЪРЖАНИЕ

ТОМ I

ПЛЕНАРНИ ДОКЛАДИ

ПЪТЯТ КЪМ УСТОЙЧИВО РАЗВИТИЕ И СОЦИАЛНА КОХЕЗИЯ –
МАКРОИКОНОМИЧЕСКИ РИСКОВЕ И БАРИЕРИ
Проф. д.ик.н. Димитър М. Иванов …… 7

ПРОБЛЕМАТИЧНОТО РАЗВИТИЕ НА БЪЛГАРСКАТА ИКОНОМИКА
Проф. д-р Митко Димитров …… 31

ФИНАНСИ, ИКОНОМИКС, ЗАСТРАХОВАНЕ И ОСИГУРЯВАНЕ

ИКОНОМИЧЕСКИ АСПЕКТИ НА УПРАВЛЕНИЕТО
НА ПУБЛИЧНИТЕ ПРЕДПРИЯТИЯ И ИМОТИТЕ –
ДЪРЖАВНАТА И ОБЩИНСКА СОБСТВЕНОСТ
Проф. д.н. Борислав Борисов …….. 51

СИСТЕМНО-СТРУКТУРНЫЙ КРИЗИС И ЕГО ПРОЯВЛЕНИЕ
В УСЛОВИЯХ ПАНДЕМИИ COVID-19
д.э.н., профессор, Зверяков Михаил Иванович …… 59

ИЗМЕРВАНЕ ВЪЗДЕЙСТВИЕТО НА ПАНДЕМИЯТА
ОТ COVID-19 ВЪРХУ КОРПОРАТИВНИТЕ ПОЛИТИКИ
ЗА СОЦИАЛНА ОТГОВОРНОСТ В БЪЛГАРИЯ
Проф. д-р Андрей Захариев …… 67

ОБЛАГОРОДЯВАНЕ НА ПЛОСКИЯ ДАНЪК В БЪЛГАРИЯ
Проф. д-р Румен Брусарски …… 75

ДВИЖЕЩИ СИЛИ НА ИНТЕГРАЦИЯ В ГЛОБАЛНИТЕ ЦИФРОВИ ВЕРИГИ
ЗА СЪЗДАВАНЕ НА ДОБАВЕНА СТОЙНОСТ
Проф. д-р Сава Димов …… 83

ЕФЕКТИ ОТ ПРОГРАМАТА НА ЕЦБ ЗА ЗАКУПУВАНЕ НА АКТИВИ
В УСЛОВИЯТА НА ИЗВЪНРЕДНА СИТУАЦИЯ, ПРИЧИНЕНА ОТ ПАНДЕМИЯ
Проф. д-р Силвия Трифонова …… 95

ТЕСТВАНЕ НА КОРЕКТИВНИ ВЕРОЯТНОСТНИ МОДЕЛИ
ЗА ОЦЕНЯВАНЕ НА ЕВРОПЕЙСКИ ОПЦИИ ВЪРХУ АКЦИИ
Проф. д-р Стефан Симеонов, Д-р Теодор Тодоров …… 108

КОНКУРЕНЦИЯ И КОНЦЕНТРАЦИЯ НА БЪЛГАРСКИЯ
ОБЩОЗАСТРАХОВАТЕЛЕН ПАЗАР (2011-2020 г.). СТРУКТУРЕН АНАЛИЗ
И ЕМПИРИЧНИ НАБЛЮДЕНИЯ
Проф. д-р Стоян Проданов …… 116

THE IMPLEMENTATION OF GOALS OF BALANCED DEVELOPMENT
OF POLAND AGAINST THE CHALLENGES AND DANGERS
OF WASTE MANAGEMENT
Assoc. Prof. Ireneusz T. Dziubek, Dr Tatiana Manasterska 126

MODERN FEATURES OF TRUST ASSET MANAGEMENT
Postgraduate student Stanislav Perminov, Assoc. Prof. Deniss Djakons, PhD 136

ИНДУСТРИЯТА НА ХЕДЖ ФОНДОВЕТЕ В ЕРАТА
НА РАЗХЛАБЕНИТЕ ПАРИЧНИ ПОЛИТИКИ И COVID-19
Доц. д-р Александър Ганчев 142

РАЗНОСКИТЕ КАТО НЕДЕЛИМА ЧАСТ ОТ АНАЛИЗА
НА РЕЗУЛТАТИТЕ ПО ИМУЩЕСТВЕНО ЗАСТРАХОВАНЕ В БЪЛГАРИЯ
Доц. д-р Венцислав Василев 150

ВЛИЯНИЕ СТРУКТУРЫ ЭКОНОМИКИ НА ОБЕСПЕЧЕНИЕ
УСТОЙЧИВОГО ЭКОНОМИЧЕСКОГО РОСТА И РАЗВИТИЯ
Кандидат экономических наук, доцент Шараг Елена Сергеевна 159

СТРАТЕГИЧЕСКИ ДЕЙСТВИЯ НА БЪЛГАРСКИТЕ СТОПАНСКИ
ОРГАНИЗАЦИИ В УСЛОВИЯТА НА ПАНДЕМИЯ ОТ COVID-19
Доц. д-р Илиан Минков 166

ИНСТИТУЦИИ И НЕРАВЕНСТВО
Доц. д-р Калин Господинов 174

ПОВЕДЕНЧЕСКИ ПОДХОД КЪМ ИКОНОМИЧЕСКОТО РАЗВИТИЕ -
ВЪЗМОЖНОСТИ И ОГРАНИЧЕНИЯ
Доц. д-р Калоян Колев 181

ПРОБЛЕМИ НА ЛОЯЛНОСТТА В БАНКОВИТЕ ИНСТИТУЦИИ
ПРИ СЪВРЕМЕННИТЕ УСЛОВИЯ
Доц. д-р Катя Личева 190

ЦЕЛЕСЪОБРАЗНОСТ И ЕФЕКТИ
НА МЕЖДУРЕГИОНАЛНАТА ДАНЪЧНА КОНКУРЕНЦИЯ
Доц. д-р Людмил Найденов 196

ВЪЗМОЖНИ ГРЕШКИ ПРИ ВЪЗЛАГАНЕТО
НА ОБЩЕСТВЕНИ ПОРЪЧКИ В БЪЛГАРСКАТА ПРАКТИКА
Доц. д-р Марин Маринов, Красимир Парашкевов 204

ПРЕДИЗВИКАТЕЛСТВА ПРЕД ДЪЛГОСРОЧНИТЕ ГРИЖИ В БЪЛГАРИЯ
Доц. д-р Николай Нинов 210

ЕФЕКТИ НА ПАНДЕМИЯТА ОТ COVID ВЪРХУ ЗДРАВНИТЕ РАЗХОДИ
Доц. д-р Николай Атанасов 219

ПОДХОДИ И ПРАКТИКА НА ДЪРЖАВНОТО ФИНАНСИРАНЕ
НА ПУБЛИЧНОТО ПЕНСИОННО ОСИГУРЯВАНЕ
Доц. д-р Пламен Йорданов, **Гл. ас. д-р Маргарита Николова** 230

ФИСКАЛНИТЕ ОБЛЕКЧЕНИЯ ЗА ЛИЦА С УВРЕЖДАНИЯ КАТО ПРИКРИТИ
СОЦИАЛНИ ПЛАЩАНИЯ ПРИ ИНВАЛИДНОСТ В БЪЛГАРИЯ
Доц. д-р Пламен Йорданов, Ас. д-р Йордан Йорданов,
Докторант Жанета Ангелова 238

ОТРАЖЕНИЕ НА КОВИД-19 ВЪРХУ ЗАСТРАХОВАТЕЛНИТЕ ПЛАЩАНИЯ
ПО ЗАСТРАХОВКА „КАСКО“ НА МПС В БЪЛГАРИЯ
Доц. д-р Румен Ерусалимов 246

ДИГИТАЛИЗАЦИЯ И СОЦИАЛНО-ИКОНОМИЧЕСКА СПРАВЕДЛИВОСТ –
ПРЕДИЗВИКАТЕЛСТВА И ВЪЗМОЖНОСТИ
Доц. д-р Силвия Топлева 251

ДЪЛГОСРОЧНИ ИКОНОМИЧЕСКИ ЕФЕКТИ
НА ПАНДЕМИИТЕ – УРОЦИ ОТ НЯКОИ ПРЕДХОДНИ КРИЗИ
Гл. ас. д-р Александър Б. Тодоров 258

ЕВРОФИНАНСИРАНЕТО КАТО СРЕДСТВО ЗА ПОВИШАВАНЕ
КОНКУРЕНТОСПОСОБНОСТТА НА ПРЕДПРИЯТИЯТА ОТ СЕКТОР
„ПРОИЗВОДСТВО НА ОБЛЕКЛО ОТ ТЕКСТИЛ“
Гл. ас. д-р Ангелина Терзиева 266

НЯКОИ АСПЕКТИ НА ВЪЗДЕЙСТВИЕТО НА COVID-19
ВЪРХУ БЪЛГАРСКИЯ ЗАСТРАХОВАТЕЛЕН ПАЗАР
Гл. ас. д-р Анелия Панева 274

ПАЗАРЪТ НА ЗДРАВНО ЗАСТРАХОВАНЕ В БЪЛГАРИЯ –
СЪСТОЯНИЕ, РАЗВИТИЕ И ТЕНДЕНЦИИ
Гл. ас. д-р Валентина Нинова 281

ФИСКАЛНА ИНТЕГРАЦИЯ В ЕВРОПЕЙСКИЯ СЪЮЗ –
НЕОБХОДИМОСТ, УСЛОВИЯ И ЕФЕКТИ
Гл. ас. д-р Димитър Костов 289

БЪЛГАРИЯ ПО ПЪТЯ КЪМ ЕВРОЗОНАТА
Гл. ас. д-р Петя Василева 297

ДИНАМИКА НА ВЪНШНАТА ТЪРГОВИЯ НА БЪЛГАРИЯ
СЪС СТРАНИТЕ ЧЛЕНКИ НА ЕВРОСЪЮЗА
Гл. ас. д-р Сергей Радуканов 304

ПРОМЕНЯЩИТЕ СЕ РОЛИ НА ФИСКАЛНАТА И ПАРИЧНАТА ПОЛИТИКА
В СВЕТЛИНАТА НА COVID-19 В СТРАНИ С РАЗЛИЧЕН ПАРИЧЕН РЕЖИМ
Гл. ас. д-р Соня Георгиева 310

АСПЕКТИ НА НАЦИОНАЛНАТА ПОЛИТИКАТА
ПО ЗАЕТОСТТА И ПРЕДИЗВИКАТЕЛСТВАТА ПРЕД НЕЯ
Гл. ас. д-р Таня Илиева ……..……..……..……..… 320

ПОВЕДЕНЧЕСКИ ИНВЕСТИЦИОННИ СТРАТЕГИИ –
ВЪЗМОЖНОСТ ЗА УСТОЙЧИВИ РЕЗУЛТАТИ
ОТ АКТИВНО ИНВЕСТИРАНЕ
Гл. ас. д-р Цветан Павлов ……...……. 325

ВЪЗМОЖНОСТИТЕ ПРЕД БЪДЕЩИТЕ ПЕНСИОНЕРИ
В КОНТЕКСТА НА НОРМАТИВНИТЕ ПРОМЕНИ ВЪВ ВТОРИ СТЪЛБ
НА ПЕНСИОННИЯ МОДЕЛ В БЪЛГАРИЯ
Ас. д-р Йордан Йорданов ……...……. 334

ПАЗАРЪТ НА БАНКОВИ ДЕПОЗИТИ В БЪЛГАРИЯ:
ДИНАМИКА И СТРУКТУРНИ ИЗМЕНЕНИЯ
Ас. д-р Радослав Къновски …….....……. 340

ОЦЕНКА НА УСТОЙЧИВОСТТА НА АГРАРНИЯ СЕКТОР
В БЪЛГАРИЯ
Д-р Антон Сотиров, **Д-р Никола Пищалов** …….....……. 347

НАДНОРМЕНОТО ТЕГЛО И ЗАТЛЪСТЯВАНЕТО
КАТО РИСКОВ ФАКТОР ЗА ЗДРАВЕТО
Д-р Орлин Цветков …….....…….……. 354

МЕРКИ НА ФЕДЕРАЛНИЯ РЕЗЕРВ НА САЩ
ЗА ПРОТИВОДЕЙСТВИЕ НА COVID-19
Д-р Свилен Колев .....…….……. 359

STATE AID ENFORCEMENT LAW IN THE ENERGY SECTOR
IN ALBANIA
Lecturer of Law, **Dr. Anduena Gjevori** ……..…….……. 366

БАНКОВАТА ТАЙНА КАТО КОМПОНЕНТА НА БАНКОВАТА
СИГУРНОСТ – ФИНАНСОВО-ПРАВНИ АСПЕКТИ
Преп. Игнат Папазов ……..…….……. 374

THE HISTORICAL EVOLUTION OF THE GOVERNMENT
SECURITIES MARKET IN THE REPUBLIC OF MOLDOVA
Olesea Speian, PhD Student ……..……...…….……. 378

ПРОМЕНИ В ЕВРОПЕЙСКИТЕ РЕГУЛАТОРНИ КАПИТАЛОВИ
ИЗИСКВАНИЯ ЗА ПОКРИТИ ОБЛИГАЦИИ В УСЛОВИЯТА НА КРИЗА
Докторант Борислав Киров ..……...……..……. 386

АВТОМОБИЛНИЯТ ПАЗАР В БЪЛГАРИЯ И МЯСТОТО
НА ТЪРГОВСКИТЕ ПРЕДСТАВИТЕЛСТВА НА НЕГО
Докторант Ваня Галчева ……...……. 393

ЕФЕКТИ ВЪРХУ ПАРИЧНАТА ПОЛИТИКА В РЕЗУЛТАТ
ОТ НАМАЛЯВАНЕТО НА НАЛИЧНИТЕ ПАРИ В ОБРАЩЕНИЕ
Докторант Владимир Сиркаров ……..……. 398

ВЛИЯНИЕ НА КОЕФИЦИЕНТА P/E И ДИВИДЕНТНАТА
ДОХОДНОСТ ВЪРХУ ЦЕНИТЕ НА АКЦИИТЕ
НА БЪЛГАРСКИЯ КАПИТАЛОВ ПАЗАР
Докторант Владислав Любенов …….....…… 405

ВЪЗМОЖНОСТ ЗА УСТОЙЧИВО РАЗВИТИЕ НА МСП
В УСЛОВИЯТА НА ПАНДЕМИЯ
Докторант Даниел Данчев …….....…… 413

ВЪЗМОЖНОСТИ ЗА РЕГУЛИРАНЕ НА СОЦИАЛНОТО ОСИГУРЯВАНЕ
ЧРЕЗ ГРАНИЦИТЕ НА ОСИГУРИТЕЛНИЯ ДОХОД
Докторант Жанета Ангелова .....…… 421

ЦИФРОВАТА ТРАНСФОРМАЦИЯ В ЗДРАВЕОПАЗВАНЕТО – СРЕДСТВО
ЗА ПОДОБРЯВАНЕ КАЧЕСТВОТО НА ЖИВОТ И РАДИКАЛНА
ПРОМЯНА НА НАЧИНА НА ПРЕДОСТАВЯНЕ НА МЕДИЦИНСКИ
И ЗДРАВНИ ГРИЖИ
Докторант Живка Петрова .....…… 429

ДЕБАТЪТ МЕЖДУ БАНКОВАТА И ВАЛУТНАТА ШКОЛА ОТ 19-И ВЕК –
ХАРАКТЕРИСТИКИ И ПАРАЛЕЛИ СЪС СЪВРЕМЕННИТЕ
МОНЕТАРНИ РЕАЛНОСТИ
Докторант Кузман Илиев .....…… 438

ПРЕДИЗВИКАТЕЛСТВА ПРЕД МЕНИДЖМЪНТА НА ЛЕЧЕБНИТЕ
ЗАВЕДЕНИЯ В УСЛОВИЯ НА ПАНДЕМИЯ ОТ COVID-19
(ПО ПРИМЕРА НА УНИВЕРСИТЕТСКА МНОГОПРОФИЛНА БОЛНИЦА
ЗА АКТИВНО ЛЕЧЕНИЕ „СЪРЦЕ И МОЗЪК“ – ПЛЕВЕН)
Докторант Люба Митева .....…… 446

БЛОКЧЕЙН ТЕХНОЛОГИИТЕ – ГОЛЕМИТЕ ПОЛЗИ
ЗА МАЛКИТЕ БАНКИ
Докторант Марина Милинова .....…… 453

ОТРИЦАТЕЛНИ ЛИХВЕНИ НИВА – ЕМПИРИЧЕН ОПИТ
Докторант Милена Пешева .....…… 460

ФИНАНСОВИЯТ ФЕЪРПЛЕЙ В ЖЕНСКИЯ ФУТБОЛ –
НЕОБХОДИМОСТ ИЛИ ВЪЗМОЖНОСТ
Докторант Нено Ненов ……..…… 468

ОТРАЖЕНИЕ НА КОВИД-19 ВЪРХУ ПРЕМИЙНИЯ ПРИХОД
ПО ЗАСТРАХОВКА „КАСКО“ НА МПС В БЪЛГАРИЯ
Докторант Николай Илиев ….…… 474

РАЗВИТИЕ НА ИМУЩЕСТВЕНОТО ЗАСТРАХОВАНЕ В БЪЛГАРИЯ
ПРЕЗ ПРИЗМАТА НА ПРЕЗАСТРАХОВАТЕЛНИТЕ ОТНОШЕНИЯ
Докторант Радка Василева ….…… 480

КОНСОЛИДАЦИЯТА НА БАНКОВИЯ СЕКТОР
В БЪЛГАРИЯ КАТО ФАКТОР ЗА УСТОЙЧИВОСТ
Докторант Рая Драгоева ……..…… 488

ИНСТРУМЕНТИ ЗА ПРЕВЕНЦИЯ НА ДАНЪЧНИТЕ ИЗМАМИ
ПРИ ТЪРГОВИЯТА С ГОРИВА И НЕФТОПРОДУКТИ
Докторант Стефан Пешов .....……. 496

ПРОГНОЗИРАНЕ НА ПУБЛИЧНИТЕ ФИНАНСИ -
ОТКЛОНЕНИЕ НА ФАКТИЧЕСКОТО ИЗПЪЛНЕНИЕ
НА КОНСОЛИДИРАНАТА ФИСКАЛНА ПРОГРАМА
СПРЯМО ЗАКОНА ЗА БЮДЖЕТА НА БЪЛГАРИЯ
Докторант Юлиан Войнов .....……. 501

СЧЕТОВОДСТВО, КОНТРОЛ, ОДИТ, СТАТИСТИКА И МАТЕМАТИКА

ЗА РОЛЯТА И ВЪЗМОЖНОСТИТЕ НА ДИГИТАЛИЗАЦИЯТА
ПРИ ДОКУМЕНТИРАНЕТО В СЧЕТОВОДСТВОТО
Проф. д-р Атанас Атанасов .....……. 511

ОСОБЕНОСТИ ПРИ СЧЕТОВОДНОТО ОТЧИТАНЕ
НА СТОКИТЕ В УСЛОВИЯТА COVID-19
Доц. д-р Галя Иванова – Кузманова .....……. 517

АКТУАЛНИ ПРЕДИЗВИКАТЕЛСТВА
ПРЕД СЧЕТОВОДНАТА ПРОФЕСИЯ В КОНТЕКСТА
НА ПРОМЕНИТЕ СЛЕД БРЕКЗИТ
Доц. д-р Галина Чиприянова, Д-р Марий Стоянов .....……. 524

КЪМ НОВ ПОДХОД В ОБУЧЕНИЕТО
ПО МЕЖДУНАРОДНИ СТАНДАРТИ ЗА ФИНАНСОВО ОТЧИТАНЕ
Доц. д-р Диана Ималова, Доц. д-р Венцислав Вечев .....……. 532

СОЦИАЛНО-ИКОНОМИЧЕСКОТО РАЗВИТИЕ НА БЪЛГАРИЯ В КОНТЕКСТА
НА ЦЕЛИТЕ ЗА УСТОЙЧИВО РАЗВИТИЕ – СТАТИСТИЧЕСКИ АСПЕКТИ
Доц. д-р Красимира Славева .....……. 541

СТАТИСТИЧЕСКИ АНАЛИЗ НА ЗАВИСИМОСТТА МЕЖДУ
ЦИФРОВИЗАЦИЯТА НА ИКОНОМИКАТА И ИКОНОМИЧЕСКИЯ РАСТЕЖ
Доц. д-р Маргарита Шопова, Гл. ас. д-р Евгени Овчинников,
Гл. ас. д-р Тихомир Върбанов .....……..…. 549

ПРИЛОЖЕНИЕ НА ЕВРОПЕЙСКИТЕ СПОРАЗУМЕНИЯ ЗА СВОБОДНА
ТЪРГОВИЯ С ТРЕТИ СТРАНИ И ЗНАЧЕНИЕТО ИМ ОТ ПОЗИЦИЯТА
НА МИТНИЧЕСКИЯ КОНТРОЛ В ЕС
Доц. д-р Момчил Антов .....……..…. 557

INNOVATIVE METHODS FOR ACCOUNTING EDUCATION –
EXPERIENCE AND GLOBAL LESSONS LEARNED
Assoc. Prof. Nadya Velinova-Sokolova, PhD ……..……..…..…. 564

ПОДХОДИ И ПРАКТИКА НА ДЪРЖАВНОТО ФИНАНСИРАНЕ НА ПУБЛИЧНОТО ПЕНСИОННО ОСИГУРЯВАНЕ

Доц. д-р Пламен Йорданов[1]
Гл. ас. д-р Маргарита Николова[2]

Резюме: *Финансовата организация на публичното пенсионно осигуряване е немислима без участието на държавата. Цел на настоящия доклад е да бъдат представени подходи и съпоставени практики на държавно финансиране на пенсионноосигурителните системи в контекста на демографските и икономически предизвикателства и социалната адекватност на отпусканите плащания.*

Ключови думи: *социално осигуряване, финансиране на социалното осигуряване, системи за финансиране на социалното осигуряване, държавно финансиране на социалното осигуряване*

JEL: H55

APPROACHES AND PRACTICE OF STATE FINANCING OF PUBLIC PENSION INSURANCE

Assoc. Prof. Plamen Yordanov, PhD
Head Assist. Prof. Margarita Nikolova, PhD

Abstract: *The financial organisation of the public pension insurance is unthinkable without the state's participation. The purpose of the paper is to present approaches and compare practices of state financing of pension systems in the context of demographic and economic challenges and the social adequacy of payments.*

Key words*: social security, social security financing, social security financing systems, state social security financing*

JEL: H55

1. Въведение

Финансовата организация на публичното пенсионно осигуряване се свързва с конкретните решения, регламентиращи формирането, управлението и разпределението на осигурителния фонд (Йорданов, 2017). Тя, особено в условията на ограничени възможности за акумулиране на текущи постъпления от осигурителни вноски в обем, достатъчен за гарантиране на поеманите ангажименти за извършване на осигурителни плащания, се оказва немислима без участието на държавата.

[1] p.yordanov@uni-svishtov.bg , СА „Д. А. Ценов“ – Свищов.
[2] m.i.nikolova@uni-svishtov.bg , СА „Д. А. Ценов“ – Свищов.

Участието на държавата при финансиране на публичното пенсионно осигуряване може да се осъществява в различни форми и по различен начин, което, дори и мотивирано с постигането на желан социален ефект, не следва да бъде в разрез с икономическия фундамент на осигурителните отношения. Цел на разработката е да бъдат представени подходи и съпоставени практики на държавно финансиране на пенсионноосигурителните системи в контекста на демографските и икономически предизвикателства и социалната адекватност на отпусканите плащания.

2. Подходи към финансовата организация на публичното пенсионно осигуряване

Финансовата организация на публичното пенсионно осигуряване, обвързвана с процесите на формиране, управление и разпределение на осигурителния фонд, е своеобразната икономическа конкретизация на изравняването на риска в условията на променящи се численост и състав на осигурителната съвкупност и параметри на социално-икономическо развитие. Тя е свързващото звено между приходите и разходите на осигурителната система, насочено към постигане на необходимия компромис между икономически възможното и социално желаното равнище на отпусканите пенсии, гарантиращо еквивалентността на насрещните плащания в хода на функциониране на осигурителните отношения. Свидетелство за коректността на организационните решения е липсата на трайни дефицити на осигурителната система.

Появата на дефицити в осигурителната система могат да бъдат обяснени както с допуснати неточности при осигурителнотехническата аргументация на функционалните зависимости между размера на събираните осигурителни вноски и поеманите задължения за извършване на осигурителни плащания, в т.ч. и поради възприемане на твърде оптимистични допускания относно промените в числеността и състава на осигурителната съвкупност и/или параметрите на социално-икономическо развитие, така и с налагането на организационни решения, несъобразени с икономическите логика и механизъм на осигурителната защита, свързани с размерите на осигурителната вноска и режима на осигурителните плащания.

Възможните решения за гарантиране на трайната и устойчива способност на публичното пенсионно осигуряване да покрива вменените му задължения по извършване на осигурителни плащания, като функция от неговата финансова организация, могат да бъдат представени по следния начин:

- текущите разходи по извършване на осигурителни плащания да бъдат за сметка на текущите собствени приходи на системата през съответния период, което изисква размерът на събираната през въпросния период осигурителна вноска да бъде обвързан най-малкото с коефициентите на зависимост и заместване (Актюерски доклад. 2019 г., стр. 47 - 48);

- текущите разходи по извършване на осигурителни плащания да бъдат за сметка на предварително събран, обособен и управляван за тази цел ресурс;

- текущите разходи по извършване на осигурителни плащания да бъдат покривани както от текущите собствени приходи на системата, така и от предварително събран, обособен и управляван за тази цел ресурс.

Първият от посочените варианти следва логиката на т.нар. разходопокривно финансиране (плащане в движение), кореспондиращо с текущото изравняване на риска в осигурителната съвкупност по осигурени лица, по осигурители и по място, вторият от посочените варианти следва логиката на т.нар. капиталопокривно финансиране, кореспондиращо с дългосрочното изравняване на риска по време, а третият е комбинация от първите два. Така представени, вариантите на финансова организация на публичното пенсионно осигуряване не само не изключват, а дори изискват гарантиращото пряко (с финансов ресурс) или косвено (чрез многообразието от регулативни механизми за въздействие) участие на държавата при финансиране на публичното пенсионно осигуряване.

3. Практика на участието на държавата при финансиране на публичното пенсионно осигуряване в някои страни от ЕС

Показателни за възприетите на национално равнище решения относно финансовата организация и държавното финансиране на публичното пенсионно осигуряване в конкретните демографски и социално-икономически условия са последните обобщени и оповестени от Евростат към средата на 2021 г. данни за състоянието на системите за социална защита през 2018 г. (виж Таблица 1):

- Италия е страната от ЕС с най-голям относителен дял на населението на възраст 65 и повече навършени години от общата численост на населението на страната – 22,6%. Делът на лицата с пенсия, отпусната без преценка на нуждата, в общата численост на населението на страната е 29,7%, средният размер на изплащаните пенсии при старост представлява 58,84% от средната брутна работна заплата. Приходите от осигурителни вноски представляват 15,2% от произведения Брутен вътрешен продукт и 51,13% от общите приходи на системата за социална защита. Те са и основният приходоизточник на пенсионноосигурителната система в страната, като ангажиментите на държавата са свързани с покриване на евентуален дефицит. (Comparative tables, n.d.);

- Дания е страната с най-голям относителен дял на лицата с пенсия, отпусната без преценка на нуждата, в общата численост на населението – 36,0%, при дял на населението на възраст 65 и повече навършени години в общата численост на населението 19,3%. Основен елемент на пенсионната система на страната е системата на т.нар. народни пенсии, организирана

като обезпечаване и финансирана с общи данъчни постъпления. Тя е допълвана от система за пенсии, свързани с трудова дейност, организирана на осигурителен принцип и финансирана с вноски. Държавата участва във финансирането на системата на пенсиите за трудова дейност като поема осигурителните вноски през периодите на получаване на социални плащания от подлежащи на задължително осигуряване лица (Comparative tables, n.d.);

- Нидерландия е страната, която заема второ място по дял на лицата с пенсия, отпусната без преценка на нуждата в общата численост на населението (33,2%) и дял на приходите от осигурителни вноски в произведения Брутен вътрешен продукт (20,5%). При дял на лицата на възраст 65 и повече навършени години в общата численост на населението 18,9%, средният размер на една пенсия за старост, отпусната без преценка на нуждата представлява 41,22% от средната брутна работна заплата за страната. Публичното пенсионно осигуряване се финансира предимно с вноски, събирани от всички лица с доходи, които подлежат на облагане в страната. Държавата покрива евентуален дефицит (Comparative tables, н.д.);

- Испания е страната с най-голямо равнище на средния размер на пенсията за старост, отпусната без преценка на нуждата спрямо средната брутна работна заплата в страната (58,56%), с дял на лицата на възраст 65 и повече навършени години и с пенсия, отпусната без преценка на нуждата в общата численост на населението, съответно, 19,2% и 22,5%. Общият размер на приходите от осигурителни вноски в страната представляват 13,3% от произведения Брутен вътрешен продукт и 59,06% от общите приходи на системата за социална защита. Публичното пенсионно осигуряване се финансира предимно чрез вноски, а държавата покрива изплащането на пенсии в гарантираните минимални размери (Comparative tables, н.д.);

- Германия е страната с най-голям дял (20,7%) на приходите от осигурителни вноски в произведения Брутен вътрешен продукт. Средният размер на пенсиите при старост, отпускани без преценка на нуждата, представлява 30,95% от средния размер на брутната работна заплата. Типичен и основен приходоизточник на публичното пенсионно осигуряване в страната са събираните осигурителни вноски, които покриват приблизително 2/3 от общите разходи на публичното пенсионно осигуряване. Държавното финансиране покрива останалата приблизително 1/3 част от разходите и се осъществява под формата на обща държавна субсидия, определяна съобразно динамиката на брутните работни заплати и размера на осигурителните вноски, еднократни държавни субсидии за покриване на вноските на осигурени лица през периоди на отглеждане на деца и пряко финансиране на част от плащанията, отпускани по германското пенсионно законодателство (Comparative tables, n.d.);

Таблица 1. Дял на лицата на възраст 65+ години и с пенсия, отпусната без преценка на нуждата в числеността на населението, равнище на пенсия при старост (без преценка на нуждата) спрямо средната брутна заплата и приходи за социална защита в страните от ЕС през 2018 г.

	Лица на възраст 65+ год. в числен. на насел. (%)	Лица с пенсия в числ. на насел. (%)	Равнище на пенс. при старост* спрямо ср. БРЗ	Приходи на системата за социална защита				
				от осигурителни вноски				От държ. в % от прих. за соц. защ.
				Мил. Евро	Евро на жител	В % от БВП	В % от прих. за соц. защита	
Белгия	18,7	29,3	41,03	79 926,36	6 994,48	17,4	59,37	38,77
България	21,0	18,1	29,34	5 906,61	840,79	10,5	58,04	40,16
Чехия	19,2	19,9	38,51	31 685,49	2 980,78	15,0	75,51	23,29
Дания	19,3	36,0	18,55	20 301,66	3 504,13	6,7	18,62	75,61
Германия	21,4	31,6	30,95	695 514,54	8 389,22	20,7	65,59	32,88
Естония	19,6	16,0	34,7	3 085,32	2 333,87	11,9	74,60	25,29
Ирландия	13,8	15,8	52,39	20 090,19	4 127,57	6,1	38,64	57,81
Гърция	21,8	27,8	54,35	27 117,86	2 526,61	15,1	54,33	40,68
Испания	19,2	22,5	58,56	159 663,60	3 411,78	13,3	59,06	39,77
Франция	19,7	34,2	44,56	469 395,95	7 009,48	19,9	58,17	38,78
Хърватия	20,1	23,3	32,52	7 213,50	1 763,32	13,9	59,77	36,74
Италия	22,6	29,7	58,84	268 937,00	4 451,00	15,2	51,13	47,01
Кипър	15,9	20,3	50,38	2 083,21	2 394,31	9,7	47,68	46,48
Латвия	20,1	15,4	34,15	2 658,32	1 379,39	9,1	59,08	40,40
Литва	19,6	16,8	32,86	5 615,76	2 004,52	12,3	73,24	25,67
Люксембург	14,3	23,1	48,14	7 265,35	11 950,57	12,1	52,44	46,60
Унгария	18,9	17,2	34,28	15 802,97	1 616,58	11,6	67,58	32,15
Малта	18,8	15,2	43,04	692,78	1 429,51	5,5	36,10	61,94
Нидерландия	18,9	33,2	41,22	158 807,00	9 216,02	20,5	61,76	22,88
Австрия	18,7	28,9	45,98	70 100,61	7 929,47	18,2	62,92	35,65
Полша	17,1	19,7	46,66	69 335,36	1 825,83	13,9	70,64	17,65
Португалия	21,5	25,6	53,06	25 073,04	2 438,10	12,2	47,64	44,15
Румъния	18,2	15,2	31,83	25 006,36	1 284,19	12,2	80,27	19,09
Словения	19,4	21,9	38,08	7 171,71	3 458,09	15,6	71,17	27,14
Словакия	15,5	18,3	40,97	11 531,36	2 117,10	12,9	70,50	26,36
Финландия	21,4	30,8	42,85	32 294,57	5 855,21	13,8	44,83	49,18
Швеция	19,8	30,9	46,34	69 653,45	6 845,40	14,8	47,82	49,93
Об. кралство	18,2	28,6	39,23	268 584,61	4 041,28	11,1	38,78	48,86

* Отпусната без преценка на нуждата.

Източник – Евростат: (Indikatoren zur Bevölkerungsstruktur auf nationaler Ebene [DEMO_PJANIND__custom_1217821]); (Bevölkerung am 1. Januar nach Alter und Geschlecht [DEMO_PJAN__custom_1217797]); (Einnahmen nach Typen [SPR_REC_SUMT__custom_1154991], 2021); (Rentenempfänger am 31. Dezember [SPR_PNS_BEN__custom_1201632], n.d.)*;* (Nettojahresverdienste [EARN_NT_NET__custom_1201678], n.d.)*;* (Renten [SPR_EXP_PENS__custom_1201639], n.d.)

- Люксембург е страната с най-голям абсолютен размер на приходите от осигурителни вноски на жител от населението (11950,57 Евро), при дял на населението на възраст 65 и повече навършени години и на лицата с пенсия, отпусната без преценка на нуждата в общата численост на населението, съответно, 14,3% и 23,1%. Средният размер на пенсията за старост, отпускана без преценка на нуждата представлява 48,14% от средния размер на брутната работна заплата в страната. Публичното пенсионно осигуряване, като цяло, се финансира с осигурителни вноски, определяни в размер 24,0% (2021 г.) върху брутната работна заплата и всички доплащания в пари и в натура (с изключение на плащанията за извънреден труд), с граници, съответно, не по-малко от 2201,93 Евро и не повече от 11009,65 Евро на месец (2021 г.), поемани поравно от лицата, работодателите и държавата. Извън това държавата поема изцяло осигурителните вноски за определени категории лица, както и покриването на евентуален дефицит на публичната пенсионноосигурителна система(Comparative tables, n.d.);

- Румъния е страната с най-голям дял на приходите от осигурителни вноски в общите приходи на системата за социална защита – 80,27%. С дял на лицата на възраст 65 и повече навършени години и с пенсия, отпусната без преценка на нуждата в общата численост на населението, съответно, 19,2% и 22,5%, равнището на средния размер на пенсията при старост, отпусната без преценка на нуждата, спрямо средната брутна работна заплата е 31,83%. Публичното пенсионно осигуряване се финансира предимно с вноски. Държавата покрива евентуален дефицит и поема осигурителните вноски за определени категории лица, подлежащи на осигуряване, през периодите на получаване на обезщетения при безработица или неработоспособност (Comparative tables, н.д.);

- Малта е страната с най-нисък дял на приходите от осигурителни вноски в произведения Брутен вътрешен продукт (5,5%) и в общите приходи за социална защита (36,10%). При дял на лицата на възраст 65 и повече навършени години и с пенсия, отпусната без преценка на нуждата в общата численост на населението, съответно, 18,8% и 15,2%, равнището на средния размер на пенсията за старост, отпусната без преценка на нуждата, спрямо средната брутна работна заплата е 43,04%. Публичното социално осигуряване се финансира с вноски, като Държавата покрива разликата между приходите и разходите на осигурителната система (Comparative tables, н.д.).

4. Участие на държавата при финансиране на публичното пенсионно осигуряване в България

Освен като платец на осигурителни вноски за осигуряването на определени категории осигурени лица и за признаване на определени периоди за осигурителен стаж, държавата покрива недостига на собствени приходи на публичната пенсионноосигурителна система. Технологично това се осъщес-

твява с утвърждаването на целеви трансфери и суми за провеждане на осигуряването на определени категории лица по бюджета на съответните фондове и допълнителни трансфери от централния/държавния бюджет за покриване на недостига от средства по бюджета на Националния осигурителния осигурителен институт, който е част от консолидирания бюджет на Държавното обществено осигуряване.

Показателни за състоянието и трайната невъзможност на публичното пенсионно осигуряване в България да акумулира текущ приход от осигурителни вноски, достатъчен за покриване на разходите за пенсии, са официално оповестяваните статистическите данни. Средният основен размер на една пенсия за осигурителен стаж и възраст, отпусната като първа лична пенсия към 31.12.2020 г. е 437,99 лв. (Статистически годишник пенсии 2020 г., стр. 123), което е 29,84% от обявената от Националния статистически институт (Наети лица и средна брутна работна заплата през второто тримесечие на 2021 година) средна брутна работна заплата в страната през м. декември 2020 г. (1468 лв.)= През 2020 г. приходите от осигурителни вноски на фонд „Пенсии“ покриват 52,7% от изплащаните пенсии и добавки (Държавното обществено осигуряване през 2020 г., стр. 118).

5. Заключение

Параметрите на финансовата организация на публичното пенсионно осигуряване в България предопределят и внушителното участие на държавата като гарант на платежоспособността на осигурителната система при текущото финансиране на публичните пенсии за трудова дейност. Логичното обяснение е дадено от експерти на НОИ – обявеният действителен размер на събираната осигурителна вноска за пенсия, по разчети за 2020 г., е 16,4% и представлява 57,54% от необходимите 28,5% (Актюерски доклад. 2019 г., стр. 48).

Дискутираните и очаквани продължаващи промени в минималните и основните размери на пенсиите за трудова дейност, дори и за сметка на ресурси на държавния бюджет, особено ако са свързани с допълнително преразпределение, налагано по административен път, разрушава фундаменталната еквивалентна обвързаност между осигурителния принос и насрещната престация и обуславя постепенното обезличаване и трансформиране на публичното пенсионно осигуряване в обезпечаване. Показателна в това отношение е и оповестената информация за нарастване дела на лицата, наети на минимална работна заплата от 17,7% през 2017 г. до 20,1% през 2020 г. и 21,8% към м. юни на 2021 г. (Основни резултати от наблюдението на потребителските цени и заплата за издръжка, юни 2021., ИССИ на КНСБ), което може да бъде възприемано и като своеобразна ответна реакция (в сфери и дейности, където това е възможно) на осигурените лица и бизнеса.

Очевидно е, че държавното финансиране на публичното пенсионно осигуряване се превръща в негов неотменен атрибут, наложен в хода на естественото му развитие. Отпусканите пенсии, като израз на персоналното

безусловно право на иск върху осигурителните плащания, изискват необходимото предварително текущо персонално участие с вноски в достатъчен обем (като част от текущите трудови доходи) и през достатъчно продължителен времеви период. Това позволява необходимото участие на държавата при тяхното текущо финансиране да бъде обвързвано с дългосрочното изравняване на риска по време и възприемано като своеобразен аналог на управлението на акумулирани временно свободни ресурси с доходност, обусловена от развитието на трудовите пазари и динамиката на осигурителния доход (Павлов, 2011, стр. 33), типично за мениджмънта на частните капиталопокривни пенсионни схеми. Подобен подход към проблемите на организацията на държавното финансиране на публичните пенсии за трудова дейност провокира дискусия относно възможностите за неговото персонализиране по логиката и чрез инструментариума на икономическия механизъм на функциониране на публичното пенсионно осигуряване.

Използвани източници

Йорданов, П. (2017). *Икономика на социалното осигуряване (учебно пособие за дистанционно обучение).* Свищов: АИ „Ценов“.

Павлов, Н. (2011). *Осигурителни схеми.* Фабер.

Актюерски доклад. 2019 г. (н.д.). Извлечено от Национален осигурителен институт: https://www.noi.bg/images/bg/about/statisticsandanalysis/analysis/ActuarialReport_2019.PDF

Държавното обществено осигуряване през 2020 г. (н.д.). Извлечено от Национален осигурителен институт: https://www.noi.bg/images/bg/about/statisticsandanalysis/analysis/DOO_%20prez_2020.pdf

Наети лица и средна брутна работна заплата през второто тримесечие на 2021 година. (н.д.). Извлечено от Национален статистически институт: https://nsi.bg/sites/default/files/files/pressreleases/EmplsSalary2021q2_07PI42S.pdf

Основни резултати от наблюдението на потребителските цени и заплата за издръжка, юни 2021., ИССИ на КНСБ. (н.д.). Извлечено от КНСБ: https://drive.google.com/file/d/1Z2vD_LNNm_6GIKaEw01ZD78mvlZgzup5/view

Статистически годишник пенсии 2020 г. (н.д.). Извлечено от Национален осигурителен институт: https://www.nssi.bg/images/bg/about/statisticsandanalysis/statistics/pensii/YEARBOOK_Pensions_2020.pdf

Comparative tables. (н.д.). Извлечено от MISSOC: https://www.missoc.org/missoc-database/comparative-tables/